

VČELY V SOUKROMOPRÁVNÍCH VZTAZÍCH

HANA ADAMOVIÁ

Faculty of law, Masaryk University, Czech Republic

Abstract in original language

Včely jsou obecně známy jako druh hmyz obzvláště prospěšný pro člověka, nelze jim tedy upřít ani specifické postavení v právních vztazích. Zvláštnosti právních vztahů týkajících se chovu včel vyplývají především z jejich pro člověka příznivé vlastnosti - tvorby medu a jiných včelích produktů a dále méně příznivé vlastnosti - bodání žihadel. Tyto skutečnosti se projevují především v rámci úpravy susedských práv a odpovědnostních vztahů. Rovněž problematika rojení včel má svůj odraz v právních vztazích. Rozbor základních právních problémů spjatých s jejich chovem je tedy předmětem tohoto příspěvku.

Key words in original language

včely, náhrada škody, susedská práva, včel, geneticky modifikované organismy

Abstract

Bees are well known species of insect particularly useful for people; this fact reflects also their specific position in civil law relations. The specifics of these relations are formed by the for the humans important characteristics of bees - production of honey and stinging. These facts reflect in neighbor's' rights and relations concerning damages. Specific problems are connected with a bee swarming. The analyze of these outlined basic questions connected with beekeeping is the main subject of this article

Key words

damages, bees, neighbor's' rights, genetically modified organisms

Včely v soukromoprávních vztazích

Základní východiska právní úpravy

Přestože včely jsou obecně známé jako tvorové prospěšní nejen pro přírodu, ale i pro člověka, a jejich chov je koníčkem i výdělečnou aktivitou mnohých, jejich postavení v soukromoprávních vztazích až tak známé není. Chov včel přitom bezesporu není činností bez dopadu do soukromoprávních vztahů. S ohledem na širokou škálu všemožných soukromoprávních vztahů si na následujících řádcích dovolíme zaměřit se především na ty z nich, v nichž hrají výraznou roli specifické vlastnosti včel.

Z pohledu občanského práva je především významné, zda je možné včely stejně jako jiné živočichy považovat za věc ve smyslu občanského práva. Stávající občanský zákoník, tedy zákona č. 40/1964 Sb., občanského zákoníku (dále jen obč. zák.), pojem věci nevynechává a přenechává ho právní teorii. Přestože se definice věci podávané odbornou literaturou neshodují zcela ve všem, skutečnost, že živočichy jako ve své podstatě hmotné, pro člověka užitečné objekty, je možno považovat za věc, tedy předmět občanskoprávních vztahů ve smyslu § 118 obč. zák. se nikterak spornou nejeví¹. Zamýšlená rekonstrukce občanského práva má sice přinést vyloučení zvířat z kategorie věcí, nicméně stanoví současně, že na zvířata se použijí přiměřeně ustanovení o věcech v rozsahu, ve kterém to neodporuje jeho povaze živého tvora (srov. § 487 návrhu nového občanského zákoníku, dále jen návrhu)². Důvodová zpráva³ současně podotýká, že pojetí zvířete v občanském zákoníku je pojímáno širší, než jak vyplývá z legální teorie pojmu zvíře obsažené v § 1 zákona č. 246/1992 Sb., na ochranu zvířat proti týrání, omezující pojem zvíře na živé obratlovce odlišné od člověka, neboť z hlediska soukromého práva jsou zvířata nejen obratlovci, ale i bezobratlí, jsou-li schopni cítit bolest nebo stres. Na jiném místě, v pasáži týkající se imisí, důvodová zpráva ovšem uvádí: „Jednotlivé včely na cizím pozemku se považují za věc ničí, resp. za zvíře, které nikomu nepatří, takže soused ani jejich zabitím neruší vlastnické právo souseda. Naproti tomu vzletnutí včelího roje není imisí (srov. Rouček, F. in Rouček, F. - Sedláček, J. et al. Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému. Díl II. Praha: Linhart, 1935, s. 377; Sedláček, J. Vlastnické právo. Praha: Linhart, 1935, s. 213).“ Na místě je přitom podotknout, že z pera věhlasných komentátorů Sedláčka a Roučka pochází pouze úvaha, že vzletnutí roje není imisí uváděnou v souvislosti s rozbořením problematiky stíhání roje jeho vlastníkem,

¹ některými autory bývá za věc ve smyslu § 118 obč. zák. považována věc hmotná - srov. např. SPÁČIL, J., IN ŠVESTKA, J., JEHLÍČKA, O., ŠKÁROVÁ, M., SPÁČIL, J. a kol. *Občanský zákoník. Komentář*. 10. vyd. Praha : C. H. Beck, 2006. s. 480. nebo HOLUB, M., POKORNÝ, M., BIČOVSKÝ, J. *Občan a vlastnictví v českém právním řádu*. Praha: Linde. 2002. s. 14, jiní požadují, aby šlo o věc hmotnou a užitečnou – srov. např. KNAPPOVÁ, M., ŠVESTKA, J., DVOŘÁK J. a kol. *Občanské právo hmotné*. 4. vyd. Praha: ASPI, 2006. s. 272. nebo ZUKLÍNOVÁ, M. in HOLUB, M. a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek 1*. 2. vyd. Praha: Linde, 2003. s. 260, dalšími je užitečnost vyžadována pouze u přírodních sil jako předmětu právních vztahů a nikoliv však u hmotných předmětů. FIALA, J. a kol. *Občanské právo hmotné*. 3. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2002. s. 97. nebo KINDL, M., DAVID, O. *Úvod do práva životního prostředí*. Plzeň: vydavatelství Aleš Čeněk s.r.o., 2005. s. 47.

²Vládní návrh občanského zákoníku [online], [cit. 11. 11. 2011]. Dostupný z: <http://obcanskyzakonik.justice.cz/tinymce-storage/files/2011/Vladni_navrh_obcanskeho_zakoniku_2011.pdf>.

³ Důvodová zpráva k novému občanskému zákoníku [online], [cit. 11. 11. 2011]. Dostupný z: http://obcanskyzakonik.justice.cz/tinymce-storage/files/2011/Vladni_navrh_obcanskeho_zakoniku_2011_DZ.pdf

tito autoři současně hovoří o tom, že v případě uprechnutí jednotlivých včel bude jejich vlastníku sotva příslušet vlastnická žaloba, neboť jednotlivé včely nebude možno individualizovat.⁴ Z toho je možné usuzovat, že ani oni zcela nevyklučovali, že by i jednotlivé včely mohly být považovány za věci v právním smyslu. Přistoupili-li bychom na tezi uvedenou v důvodové zprávě a odmítli označit včelu za věc, pak bychom dostali do svízelné situace včelaře, jehož včely (nikoliv včelstvo jako takové) zahynuly např. v důsledku postřiku kvetoucích porostů jedovatým postřikem, neboť pokud by uhynulé včely byly věcí ničí, nebyl by tu subjekt, jež by mohl uplatňovat nárok na náhradu škody takto vzniklé. Tento výklad poškozující včelaře, jako osobu, jež investuje nemalé časové i finanční částky na zajištění chovu včel, z něž přitom nemá prospěch pouze on, ale i ti, jejichž porosty jsou včelami opylovány, se nejeví být příliš vhodným. Ač by se samozřejmě mohlo jevit poněkud absurdním, aby včelař žaloval někoho, kdo takřkajíc „zaplácné“ jednu jeho včelu, vzhledem k tomu, jak tíživé by bylo v daném případě důkazní břemeno a to nejen o tom, že příslušná včela náležela právě určitému chovateli, ale i o tom, že mu jejím zabitím prokazatelně vznikla škoda (tedy újma v majetkové sféře poškozeného vyjádřitelná v penězích⁵), není na místě se takovýchto sporů obávat. Lze tedy uzavřít, že výklad stávající právní úpravy, stejně jako zamýšlená právní úprava nebude bránit tomu, abychom včely považovali za věc jako způsobilý objekt vlastnického práva a mohli na vztahy se jich týkající aplikovat i tomu odpovídající ustanovení občanského zákoníku.

Zůstaneme-li ještě v rovně především teoretické, pak je možno zvážit aplikovatelnost dalšího institutu z oblasti týkající se věcí jako předmětu občanskoprávních vztahů. Zvláštnosti včel a způsobu jejich života současně vybízejí k uvážení možnosti vztáhnout na ně i specifický právní institut – věc hromadnou. Ačkoliv stávající občanský zákoník tento pojem nevymezuje⁶, literatura⁷ a judikatura⁸ ho vymezuje jako soubor věcí majících stejný nebo podobný charakter nebo jsou určeny ke stejnému účelu, kupříkladu sbírka známek, jídelní

⁴ ROUČEK, F., SEDLÁČEK, J. Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému. Díl druhý (§§ 285-530). Reprint původního vydání. Praha : Codex Bohemia, 1998. s. 377.

⁵ ŠVESTKA J., SPÁČIL J., ŠKÁROVÁ M., HULMÁK M. a kol.: Občanský zákoník. Komentář. § 1 – 459. 2. vyd. Praha : C. H. Beck, 2009, s. 1204.

⁶ dle § 494 návrhu nového občanského zákoníku je za hromadnou věc označován soubor jednotlivých věcí náležící téže osobě a jako takový nesoucí společné označení, jež je pokládán za celek

⁷ ŠVESTKA J., SPÁČIL J., ŠKÁROVÁ M., HULMÁK M. a kol.: Občanský zákoník. Komentář. § 1 – 459. 2. vyd. Praha : C. H. Beck, 2009, s. 638.

⁸ rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 28. 2. 2006, sp. zn. 33 Odo 447/2004.

servis. Jelikož pro člověka významným je především druh včely medonosné žijící ve společenstvech (nikoliv tedy samotářské druhy včel), a zpravidla právě toto společenstvo jako celek nabývá na významu v právních vztazích, samostatná existence jedné včely by přitom nejen byla pro člověka prakticky bez významu a ani by dlouhodoběji nebyla možná s ohledem na biologické danosti způsobu života včel, bude patrně spíše na místě hovořit o včelstvu jako o věci hromadné, jež bude jako celek předmětem právních vztahů. Tento závěr je možné s trochou fantazie podpořit i analogií s podnikem, zákonem č. 513/1991 Sb., obchodním zákoníkem, prohlášeným za věc hromadnou, neboť včelstvo nejen z hlediska svého přínosu pro svého vlastníka i zachováním své existence jako celku nehledě na obměnu dílčích jedinců, vykazuje určité obdobné rysy s podnikem. Pojetí včelstva jako jedné věci v rámci občanskoprávních vztahů bude ostatně zřejmé i z následujících odstavců.

Je-li tedy možno považovat včely či včelstva jako celek za způsobilý předmět vlastnického práva, pak je rovněž možno zabývat se tím, jaká práva a povinnosti dopadají na jejich vlastníka.

Včely v rámci sousedských vztahů

I když včely je třeba považovat za tvory, jež přináší prospěch nejen svému chovateli, ale současně prospívající svou opylovací činností i širokému okolí, nelze zcela odhlédnout od jejich další, méně příjemné, vlastnosti a to sice vbodávání žihadel, cítí-li se ohroženy. Včelí bodnutí může znamenat nejen nepříjemnou bolest dotčené osoby, ale citlivějším osobám může způsobit i vážnější zdravotní komplikace, zejména jsou-li alergičtí na včelí jed, jenž se jím bodnutím dostal do rány. Mnozí se tedy včel bojí a ani pomyšlení na prospěšnost včel nezvrátí jejich pohled na včely jako na persona či spíše plasma (z lat. plasma – tvor) non grata. Právně relevantních obrysů může spor mezi vlastníkem včelstev a obtěžovaným nabýt především ve formě tzv. sousedských práv upravených v § 127 obč. zák. V souladu s tímto ustanovením je vlastník věci povinen zdržet se všeho, čím by nad míru přiměřenou poměrům obtěžoval jiného nebo čím by vážně ohrožoval výkon jeho práv. Proto zejména nesmí ohrozit sousedovu stavbu nebo pozemek úpravami pozemku nebo úpravami stavby na něm zřízené bez toho, že by učinil dostatečné opatření na upevnění stavby nebo pozemku, nesmí nad míru přiměřenou poměrům obtěžovat sousedy hlukem, prachem, popílkem, kouřem, plyny, parami, pachy, pevnými a tekutými odpady, světlem, stíněním a vibracemi, nesmí nechat chovaná zvířata vnikat na sousedící pozemek a nešetřit, popřípadě v nevhodné roční době odstraňovat ze své půdy kořeny stromu nebo odstraňovat větve stromu přesahující na jeho

pozemek. Literatura⁹ i judikatura přitom vychází z toho, že včely není možno považovat za chovaná zvířata ve smyslu tohoto ustanovení, ale jejich přelétávání na sousední pozemky je možno považovat za imisi ve smyslu druhé věty uvedeného ustanovení, jež nesmí přesáhnout míru přiměřenou poměrům (což odpovídá povaze včel jako přelétavého hmyzu, jehož pohyb lze usměrňovat pouze v omezené míře). Vzhledem k tomu, že naprostou jistotu, že včelstvu kterého vlastníka včely náleží, by bylo možno mít jen výjimečně, bylo judikaturou¹⁰ přílehavě konstatováno, že obtěžování včelami ze sousedního pozemku lze mít za prokázané, bude-li dána vyšší míra pravděpodobnosti, že jde právě o tyto včely. Zároveň je třeba zdůraznit, že samotný výskyt včel na pozemku souseda není sám o sobě skutečností, před níž by se dotyčný mohl domáhat ochrany. Za reprobovaný je třeba považovat jen výskyt přesahující míru přiměřenou poměrům, neboť určitá rizika spojená s včelami je možno považovat za obvyklá a včelí bodnutí jen za běžnou nepříjemnost, tedy záležitost přiměřenou poměrům.¹¹ Stanovení kritické hranice v podobě míry přiměřené poměrům se bude odvíjet především od porovnání s obdobnými lokalitami, je přitom třeba přihlídnout i k účelům, k nimž dané nemovitosti slouží (tj. zda půjde o rodinné domky či zemědělské pozemky) i ke společenskému významu chovu včel,¹² bude-li míra přiměřená poměrům překračována jen po určité omezenou dobu, např. v době kvetení stromů, bude třeba zvážit vzhledem k míře a trvání obtěžování, nebude-li ji obtěžovaný povinen strpět. S ohledem na negaturní povahu sousedských žalob pak soud bude oprávněn uložit obtěžovateli, aby se zdržel obtěžování svého souseda nad tuto míru, bude přitom na něm, aby si zvolil vhodná opatření, jímž by bylo možno tohoto docílit.

V této souvislosti se rovněž nabízí otázka, po kom se lze vlastně domáhat, aby se zdržel obtěžování přesahujícího míru přiměřenou poměrům. Sousedská práva jsou tradičně vnímána jako vztahy mezi vlastníky sousedních nemovitostí, čemuž částečně nasvědčuje i dikce § 127 obč. zák., jež sice v generální klauzuli obsažené v první větě hovoří o vlastníku věci obecně, v navazující větě obsahující demonstrativní výčet potenciálně rušivých či obtěžujících aktivit, však hovoří o vlastníku sousedního pozemků a možných rušivých vlivech na sousedy. V případě včel sice bude mnohdy jejich chovatelem právě

⁹ SPÁČIL, J. Ochrana vlastnictví a držby v občanském zákoníku. 2. vyd. Praha: C. H. Beck, 2005. s 159 a násl.

¹⁰ rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 7. 6. 2005, sp. zn. 22 Cdo 1421/2003, publikovaný ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek pod č. 14/2006.

¹¹ rozsudek Krajského soudu v Hradci Králové sp. zn. 19 Co 740/97, publikovaný v časopise Soudní rozhledy č. 9/1999, str. 297.

¹² SPÁČIL J., BIČOVSKÝ J., MAREČEK J., WURSTOVÁ J. *Sousedská práva*, 5. aktualizované a doplněné vydání. Praha : Leges, 2010. s. 151. či opět rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 7. 6. 2005, sp. zn. 22 Cdo 1421/2003, publikovaný ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek pod č. 14/2006.

vlastník pozemku, na němž se budou nacházet úly, nemusí to tak být vždy. Rovněž nelze přehlédnout, že úly mohou být umístěny v samostatné stavbě včelína, jejímž vlastníkem nemusí opět být přímo chovatel včel. Nabízí se tedy otázka, koho bude v případě odlišného vlastnického práva k včelstvu a k pozemku (či stavbě), na němž se bude nacházet, stíhat povinnost zajistit dodržení míry přiměřené poměrům. V tomto směru lze vyjít ze závěrů, k nimž dospěla část odborné literatury¹³, dle nichž rušitelem ve smyslu § 127 obč. zák. může být i osoba odlišná od vlastníka nemovitosti, což pak rušenému umožňuje bránit se žalobou jak proti rušiteli - v našem případě chovateli včel, tak i vlastníku nemovitosti. Přestože proti tomuto názoru jsou vznášeny výhrady,¹⁴ i v judikatuře Nejvyššího soudu¹⁵ byla připouštěna možnost, aby v případě, že rušitelem je osoba odlišná od vlastníka, byla žaloba směřována přímo proti této osobě. Literatura¹⁶ k tomuto závěru dodává, že ač spočívá na obecné možnosti analogie v občanskoprávních vztazích dle § 853 obč. zák. a na obecné povinnosti soudu podle § 4 obč. zák. poskytovat ochranu ohrožovaným nebo porušovaným právům, bylo v dané situaci příhodnější aplikace ustanovení § 11 obč. zák., tedy použití ustanovení o osobnostních právech a jejich ochraně.

Včely jako zdroj ohrožení

Nelze ovšem přehlédnout, že včely nemusí být některými vnímány jako pouhý rušivý element snižující komfort užívání dané nemovitosti, ale i jako skutečná hrozba zdraví určité osoby, zejména jde-li o osobu alergickou na včelí píchnutí, jíž je třeba zavčas odvrátit. Judikatura,¹⁷

¹³ SPÁČIL J., BIČOVSKÝ J., MAREČEK J., WURSTOVÁ J. *Sousedská práva*, 5. aktualizované a doplněné vydání. Praha : Leges, 2010. s. 151.

¹⁴ srov. ELIÁŠ K. a kol. *Občanský zákoník. Velký akademický komentář*, Praha : Linde Praha a. s. Právnické a ekonomické nakladatelství, 2008. s. 552.

¹⁵ rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 16. 1. 2007, sp. zn. 26 Cdo 2071/2005, publikovaný ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek pod R 88/2007, SPÁČIL, J., BIČOVSKÝ J., MAREČEK, J., WURSTOVÁ, J. a kol. *Sousedská práva*, 5. aktualizované a doplněné vydání. Praha : Leges, 2010. s. 169.

¹⁶ SPÁČIL, J., BIČOVSKÝ J., MAREČEK, J., WURSTOVÁ, J., a kol. *Sousedská práva*, 5. aktualizované a doplněné vydání. Praha : Leges, 2010. s. 170.

¹⁷ rozsudek Krajského soudu v Hradci Králové sp. zn. 19 Co 740/97, publikovaný v časopise Soudní rozhledy č. 9/1999, str. 29, rozsudek Krajského soudu v Plzni sp. zn. 10 Co 742/95, zveřejněný v systému ASPI pod JUD 11537CZ, rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 7. 6. 2005, sp. zn. 22 Cdo 1421/2003, publikovaný ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek pod č. 14/2006.

jakož i literatura¹⁸, se přiklonila k tomu, že v těchto případech bude přicházet v úvahu aplikace § 417 obč. zák. Ustanovení § 417 obč. zák. v odst. 2 ohroženému umožňuje, aby se v případě vážného ohrožení jeho práv u soudu domáhal uložení povinnosti provést vhodné a přiměřené opatření k odvrácení hrozící škody. Oproti žalobě podle § 127 obč. zák. se lze na základě tohoto ustanovení domáhat uložení aktivní povinnosti něco konat, nejen něčeho se zdržet, kupříkladu přemístit úly, či snížit jejich počet. Citované prameny přitom uvádí, že neporušuje-li chovatel včel své povinnosti plynoucí z § 127 obč. zák., je na místě aby náklady na tato opatření hradil ten, jenž se jejich nařízení domáhá. Závěr, že náklady na opatření směřující k zamezení vzniku hrozící škody má nést ten, v jehož zájmu je škoda je zájmu odvrácena, ostatně odpovídá i dikci § 419 obč. zák., dle něž ten, kdo odvracel hrozící škodu, má právo na náhradu účelně vynaložených nákladů a na náhradu škody, kterou přitom utrpěl, i proti tomu, v jehož zájmu jednal, a to nejvýše v rozsahu odpovídajícím škodě, která byla odvrácena. Otázkou zůstává, zda je na místě toto ustanovení plně aplikovat i v případě, kdy je odvrácení škody autoritativně uloženo soudem, a náklady na provedení nařízeného opatření převyšují výši hrozící škody. Zde by patrně bylo možno přihlídnout k tomu, že náklady byly vynaloženy v rozsahu odpovídajícím žalobnímu návrhu potenciálně poškozeného a přiznat jejich náhradu v plné výši.

Nabude-li již hrozba včelího píchnutí zcela akutní podoby, tedy např. sedne-li si na člověka, bude na ohroženém, aby v souladu s § 417 odst. 1 obč. zák. zakročil a odvrátil vznik škody způsobem přiměřeným okolnostem ohrožení. Aniž by se většina lidí trápila tím, zda postupují v souladu s občanským zákoníkem, plní tuto povinnost patrně prostým odehnáním. Je otázkou, zdali by za přiměřené (tedy dle komentářové literatury odpovídající druhu a intenzitě ohrožení, situaci, jež ohrožením nastala, a subjektivním možností ohroženého¹⁹) bylo možné považovat i zabití včely. Ovšem již skutečnost, že i význam případné odpovědnosti za exces²⁰ by v daném případě byl s ohledem na minimální a těžko zjištělné důsledky zabití jedné včely pro chod včelstva minimální (jak již bylo zmíněno výše), činí tuto otázku nanejvýš bezvýznamnou. Jiná situace by ovšem byla, kdyby k hubení včel docházelo masově, např. různými chemickými

¹⁸ SPÁČIL, J., BIČOVSKÝ J., MAREČEK, J., WURSTOVÁ, J., a kol. *Sousedská práva*, 5. aktualizované a doplněné vydání. Praha : Leges, 2010. s. 189.

¹⁹ ŠVESTKA J., SPÁČIL J., ŠKÁROVÁ M., HULMÁK M. a kol.: *Občanský zákoník. Komentář. § 1 – 459. 2. vyd.* Praha : C. H. Beck, 2009, s. 1191.

²⁰ ŠVESTKA J., SPÁČIL J., ŠKÁROVÁ M., HULMÁK M. a kol.: *Občanský zákoník. Komentář. § 1 – 459. 2. vyd.* Praha : C. H. Beck, 2009, s. 1191.

přípravky, pak by ovšem patrně již nešlo o situaci, jíž by bylo možno považovat za odvracení hrozící škody přiměřeným způsobem ve smyslu § 417 obč. zák., ale o exces ze zakročovací povinnosti, a bylo by možno uvažovat o odpovědnosti za škodu vzniklou tímto excesem.

Škoda způsobená včelami

Nezdaří-li se bodnutí včel odvrátit, pak je na místě zvážit, zda by přicházela v úvahu odpovědnost včelaře za škodu dle § 420 a násl. obč. zák. Přestože ji patrně nelze zcela vyloučit, bude možno včelaře povolávat k odpovědnosti pouze v určitých mimořádných případech. Dle § 420 obč. zák. každý odpovídá za škodu, kterou způsobil porušením právní povinnosti. Občanský zákoník rozlišuje škodu na majetku, o níž by v této souvislosti bylo možno hovořit, došlo-li by např. v důsledku včelích bodnutí k úhynu zvířete, a dále škodu na zdraví. V případě škody na zdraví pak přichází v úvahu povinnost škůdce nahradit nejen majetkovou škodu, ale i újmu nemajetkovou, tak jak je pojímána ustanovením § 444 obč. zák., tedy náhradu za bolest a ztížení společenského uplatnění (vyčíslené prostřednictvím bodového ohodnocení jednotlivých úrazů dle prováděcí vyhlášky Ministerstva financí č. 440/2001 Sb.). Jelikož účinky včelího bodnutí v převážné míře jsou sice nepříjemné, nicméně zdraví výraznějším způsobem nepoškozující, bude otázkou, zdali vůbec nějaká zjizvitelná a ohodnotitelná škoda vznikne.

Rovněž naplnění dalšího předpokladu vzniku odpovědnosti za škodu – porušení právní povinnosti, nebude příliš časté. Chov včel jako takový by bylo jen stěží možno označit za protiprávní a bylo by tedy zapotřebí zkoumat, zda v dané situaci existovala právní povinnost, jíž včelař porušil. Vrátime-li se k tomu, co již bylo zmíněno výše, pak by za protiprávní bylo možno považovat porušení příkazu neobtěžovat sousedy nad míru přiměřenou poměrům dle § 127 obč. zák. V úvahu by patrně přicházelo porušení obecné povinnosti předcházet škodám ve smyslu § 415 obč. zák. (např. zcela nevhodným umístěním úlů). Třebaže další předpoklad - zavinění je presumováno, poškozený by se nevyhnul povinnosti prokázat příčinnou souvislost mezi škodou a protiprávním jednáním včelaře. Musel by tedy dostatečně přesvědčivě doložit, že jej popíchaly včely právě z úlu určitého včelaře, i tato okolnost tedy činí odpovědnost za škodu vzniklou včelím bodnutím poměrně obtížně realizovatelnou. Lze tedy shrnout, že odpovědnost včelaře za škodu vzniklou včelím píchnutím bude přicházet v úvahu pouze v určitých mimořádných případech, což dovodil již Nejvyšší soud ČSR, konstatoval-li, že poškození včelami jest pokládati za náhodu, leč by to bylo zvláštní zavinění chovatele včel.²¹

²¹ rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSR ze dne 31. ledna 1929, RV I 808/29, publikovaného ve Vážného sbírce pod č. 8671.

Škoda vzniklá na včelách

Institut náhrady škody však může posloužit i jako ochrana práv včelaře a potažmo tedy i včel. Přestože k poškození včelstev může dojít v důsledku řady různých protiprávních jednání, kupříkladu vandalismu, způsob života včel je však činí zranitelnými vůči některým lidským činnostem, jejichž výkon právě s ohledem na celospolečenský zájem na chovu včel zákonodárce podrobil zvláštní zákonné úpravě. Porušení těchto norem pak může představovat protiprávní jednání ve smyslu § 420 obč. zák. a za předpokladu, že bude příčinou takového poškození včelstev, jež bude zakládat hmotnou újmu na straně včelaře, bude mít za následek i vznik občanskoprávní odpovědnosti za škodu.

Za významné je v tomto směru považovat především ustanovení § 51 zákona č. 326/2004 Sb., o rostlinolékařské péči, stanovící zvláštní povinnosti pro osoby používající ve venkovním prostředí přípravky nebezpečné pro včely. Těmto osobám je uloženo, aby před aplikací těchto přípravků zjistily u místně příslušných obecních úřadů informace k umístění stanovišť včelstev v rozsahu alespoň 5 km od hranice pozemku, na němž má být aplikace provedena a minimálně 48 hodin předem oznámily dotčeným chovatelům včel a místně příslušným obecním úřadům aplikaci přípravku (oproti předchozímu znění uvedeného ustanovení, účinného do 31. 8. 2011, již však tyto osoby nemají povinnost projednat opatření vhodná k ochraně včel s jejich chovateli a místně příslušnými obecními úřady). Aby splnění této povinnosti bylo vůbec reálné, je tímž ustanovením uloženo chovateli včel oznámit místně příslušnému obecnímu úřadu údaje k umístění trvalých a přechodných stanovišť včelstev, tyto údaje je pak obecní úřad na požádání oprávněn poskytnout ošetřovatelům včel. Zákon současně zapovídá leteckou aplikaci přípravků zvláště nebezpečných pro včely, aplikace jiných přípravků musí být nejpozději s předstihem 48 hod oznámena místně příslušnému obecnímu úřadu, jenž vyhlásí počátek letecké aplikace způsobem v místě obvyklým. Zákon dále stanoví i povinnost chovatele včel, aby v případě, že zjistí úhyn včel v důsledku použití přípravku, tuto skutečnost neprodleně oznámil orgánu Státní veterinární správy. Povinností tohoto orgánu (v součinnosti s rostlinolékařskou správou) je provést místní šetření, případně zajistit vzorky, podrobit je vyšetření a informovat chovatele o výsledku místního šetření, je-li o osobu důsledkem použitím přípravku dotčena. Zákon dále stanoví, že úpravou postupu v případě úhynu včel v důsledku aplikace přípravku není dotčeno právo na uplatnění nároku na náhradu škody podle obecných předpisů. Nazíráno z pohledu § 420 obč. zák. může záznam o výsledku šetření poskytovaný chovateli včel Státní veterinární správou ulehčit důkazní břemeno ohledně naplnění předpokladů vzniku odpovědnosti za škodu, aniž by však byla nutnou podmínkou uplatnění nároku na náhradu škody proti škůdci. Nelze přehlédnout ani význam povinnosti chovatele hlásit údaje ohledně umístění

včelstev. Pokud by této povinnosti nedostál a došlo k úhynu včel v důsledku provedeního postřiku, o němž ho osoba aplikující přípravek nemohla informovat, jelikož o jeho včelstvu v dané oblasti nevěděla, pak by bylo možné uvažovat o tom, zda ke škodě nedošlo jeho spoluzaviněním, a zda tak povinnost nést škodu přinejmenším z části spočívá na jeho bedrech. Na místě je rovněž podotknout, že okolnost, že k aplikaci přípravků pro včely nebezpečných dojde za splnění podmínky vyžadované § 51 odst. 4 zákona č. 326/2004 Sb., tedy předchozímu oznámení aplikace chovatelům včel a místně příslušným úřadům, nemusí samozřejmě vyloučit možný nárok na náhradu škody v případě, že v důsledku tohoto počinu dojde k poškození včelstev. Protiprávnost jako předpoklad vzniku odpovědnosti za škodu může být naplněna porušením jiné právní povinnosti, jako např. obecné povinnosti uložené § 3 zákona č. 326/2004 Sb. osobám pěstujícím, vyrábějícím, zpracovávajícím anebo uvádějícím na trh rostliny, rostlinné produkty nebo jiné předměty, a vlastníkům pozemků nebo objektů nebo osobám, jež je užívají z jiného právního důvodu, používat k ošetřování rostlin, rostlinných produktů a jiných předmětů proti škodlivým organismům pouze přípravky, další prostředky a mechanizační prostředky povolené k používání podle tohoto zákona, a to způsobem, který nepoškozuje okolní porost, zdraví lidí a zvířat nebo životní prostředí. Odpovědnost by mohlo založit o porušení prevenční povinnosti ve smyslu § 415 obč. zák., tu by pak bylo možno spatřovat např. ve skutečnosti, že při použití přípravku nebyly dodrženy pokyny pro jeho použití, jejichž uvedení na obalu je zákonem vyžadováno (srov. např. § 20 zákona č. 120/2002 Sb., o podmínkách uvádění biocidních přípravků a účinných látek na trh a o změně některých souvisejících předpisů).

Za škodu vzniklou včelaři pak je možno považovat nejen případně cenu zničeného včelstva ale případně i ušlý medový výnos²², o nějž včelař přišel v důsledku zahubení části med produkujících včel, ačkoliv dle okolností by samozřejmě mohla být škoda vymezena i dle jiných hodnot, jež včely svému chovateli přinášely (mateří kašička apod.).

Na včelaře pamatuje i zákon č. 115/2000 Sb., o poskytování náhrad škod způsobených vybranými zvláště chráněnými živočichy, jež v § 4 zahrnuje do výčtu nahrazovaných škod i škody na včelstvech a včelařském zařízení, což je zjevně odrazem skutečnosti, že mezi živočichy, jimiž způsobené škody jsou státem nahrazovány, je řazen i medvěd hnědý, jenž jak známo nepohrdne včelí pláství. V souladu s tímto zákonem (srov. § 8 cit. zák.) je poškozený včelař povinen ohlásit vznik škody do 48 hod po jejím zjištění místně příslušnému

²² rozsudek Krajského soudu v Brně ze dne 22. 7. 1969, sp. zn. 7 Co 233/69, publikovaný ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek pod R 61/1970 civ.

orgánu ochrany přírody a do 10 dnů ode dne, kdy se o škodě dozvěděl, nejpозději pak do šesti měsíců ode dne, kdy ke škodě došlo, musí zažádat o náhradu škody příslušný krajský úřad o její náhradu. Výše náhrady se pak v souladu s § 7 tohoto zákona a vyhláškou Ministerstva životního prostředí č. 360/2000 Sb. stanoví ve výši obvyklé ceny – tedy ceny, jež by byla dosažena při prodeji obdobného včelstva a včelařského zařízení v obvyklém obchodním styku v tuzemsku ke dni vzniku škody, a nelze-li přesně určit den vzniku škody, ke dni, kdy s největší pravděpodobností škoda vznikla.

Na závěr této pasáže je vhodné zmínit i problematiku, jež sice doposud nebyla příliš řešena, jež však v souvislosti s rozvojem moderních technologií může nabývat na významu. Tou je problematika geneticky modifikovaných organismů a důsledky této činnosti pro chov včel. Na možnost, že pěstování geneticky modifikovaných rostlin bude mít negativní důsledky pro včelaře, jež se pak budou domáhat náhrady po jejich pěstiteli, nedávno ve své rozhodovací činnosti upozornil Evropský soudní dvůr ve svém rozsudku ze dne 6. 9. 2011, C-442/09. Základem sporu, o němž rozhodoval předběžnou otázkou pokládající bavorský správní soud, byl spor amatérských včelařů s vlastníkem pozemků, na nichž byla pěstována geneticky modifikovaná kukuřice. Včelaři se domáhali, aby jim v souladu s § 906 BGB bylo přiznáno právo na přiměřenou náhradu za to, že jako vlastníci pozemků musí strpět takové užívání pozemků sousedních, jež pozměňuje užívání jejich pozemků. Tento negativní dopad ve způsobu užívání pozemků včelaři spatřovali v tom, že pyl z geneticky modifikované kukuřice se dostával do medu produkovaného jejich včelstvy. Evropský soudní dvůr se zabýval výkladem na věc dopadajících ustanovení Nařízení ES č. 1829/2003 o geneticky modifikovaných potravinách a krmivech a Směrnice 2001/18/ES o záměrném uvolňování geneticky modifikovaných organismů do životního prostředí a dovodil, že med obsahující pylová zrna z geneticky modifikované kukuřice je třeba považovat za potravinu obsahující složky vyrobené z geneticky modifikovaných organismů ve smyslu uvedených předpisů. I v českém právním prostředí by tato skutečnost mohla mít za následek, že na produkci a prodej medu (dosáhla-li by samozřejmě prahové hodnoty ve smyslu § 11 odst. 3 zákona č. 78/2004 Sb., o nakládání s geneticky modifikovanými organismy a genetickými produkty) by bylo třeba aplikovat předpisy upravující nakládání s geneticky modifikovanými organismy a genetickými produkty, což může pro včelaře představovat nežádoucí zátěž a případně i snížení hodnoty jejich produktů. Vzhledem k absenci obdobné úpravy jako výše zmiňovaného ustanovení německého občanského zákoníku v českém právním řádu, není zcela jednoznačné, jak by mohl být případný nárok včelařů vůči osobě, pěstující geneticky modifikované organismy zcela v souladu s podmínkami požadovanými právním řádem, kvalifikován dle českého právního řádu. Stanoví-li však § 853 obč. zák., že občanskoprávní vztahy, pokud nejsou zvláště upraveny ani tímto, ani jiným zákonem, se řídí ustanoveními tohoto zákona, která upravují vztahy obsahem i účelem jim nejbližší, je možno pátrat po ustanovení,

jež by bylo možné analogicky aplikovat i na předestřený problém. Bylo by kupříkladu možné zvažovat, zda by nemohla být případná újma vzniklá za těchto okolností posuzována obdobně jako škoda způsobená provozem zvláště nebezpečným dle § 432 obč. zák. jež je pojmána jako odpovědnost objektivní, jež nastupuje bez ohledu na zaviněné protiprávní jednání škůdce. Odpovědnosti za škodu takto vzniklou se nemůže provozovatel zprostit, jestliže škoda byla způsobena okolnostmi, které mají původ v provozu; jinak se odpovědnosti zprostit, jen jestliže prokáže, že škodě nemohlo být zabráněno ani při vynaložení veškerého úsilí, které lze požadovat. Odpovědnost za tuto škodu nastupuje, byla-li škoda vyvolána právě povahou provozu zvláště nebezpečného. Jelikož zpřísnění požadavků na geneticky modifikované produkty a genetické produkty se odvíjí právě od jejich potenciální nebezpečnosti, byly by jejich pěstování možno považovat za dobu provozu zvláště nebezpečného a tím poskytnout i včelařům právně poměrně jasnou cestku k reparaci škody jim případně takto vzniklých. Jde však samozřejmě o složitou otázku, skýtající podnět k mnoha úvahám, a snaha o její vyřešení v tomto příspěvku by zjevně vedla ke značně zjednodušujícím a ukvapeným závěrům.

Rojení

Další specifikum spojené s chovem včel, jemuž lze taktéž přiznat právní relevanci, je rojení. V současné době tato problematika nepožívá zvláštní právní úpravy a patrně rovněž nikoho netrápí natolik, aby případnou žalobou přiměl vyšší soudní instance, aby se k ní ve své judikatuře vyslovily, není však opomíjen odbornou literaturou. Rojení, jež můžeme zjednodušeně pojímat jako způsob vytváření dvou včelstev z jednoho v důsledku toho, že v původním včelstvu se začne vyvíjet nová matka a stará vyletí z úlu společně s polovinou všech dělnic, tedy nic nemění na tom, že roj náleží stále původnímu chovateli, i když přiletí na pozemek jiné osoby, a bylo by jej patrně možno považovat za přírůstek oddělený z věci hlavní ve smyslu § 135a obč. zák. (ačkoliv s ohledem na to, že vylétá stará matka a by bylo možno za přírůstek považovat spíše část včelstva zůstávající s novou matkou). V souladu s obecnou úpravou sousedských práv je na vlastníku roje, aby zabránil nepřiměřenému obtěžování svých sousedů rojením. Literatura²³ současně podotýká, že vlastník nemovitosti, na níž se roj usadil, by se měl zdržet všeho, co by roji uškodilo a čím by ohrozil výkon práv vlastníka roje a je mu povinen umožnit vstup na svou nemovitost, neboť v jiném postupu by bylo patrně možno spatřovat rozpor s dobrými mravy ve smyslu § 3 obč. zák. V této souvislosti je citovanou literaturou rovněž

²³ Spáčil, J. Ochrana vlastnictví a držby v občanském zákoníku. 2. vyd. Praha: C. H. Beck, 2005. s 163 a násl. Spáčil, J., Bičovský J., Mareček, J., Wurstová, J., a kol. *Sousedská práva*, 5. aktualizované a doplněné vydání. Praha : Leges, 2010. s. 190.

připomínáno, že na roj, k němuž by se nikdo nehlásil, by bylo aplikovatelné ustanovení § 135 obč. zák. o věci ztracené. Dle tohoto ustanovení je ten, kdo najde ztracenou věc, povinen ji vydat vlastníkov. Není-li znám, je nálezce povinen věc vydat obci, na jejímž území k nález došlo, což je ovšem třeba považovat za značně nepraktické. K tomuto problému je možno závěrem podotknout, že návrh nového občanského zákoníku se problematice včel věnuje výslovně tím, že v § 1007 odst. 1 stanoví, že vlastník může stíhat na cizím pozemku chované zvíře nebo roj včel; vletí-li však roj včel do cizího obsazeného úlu, nabývá vlastník úlu vlastnické právo k roji, aniž je povinen k náhradě.

Závěr

Postavení včel v soukromoprávních vztazích je determinováno mnoho skutečnostmi – předně biologicky podmíněnými vlastnostmi včel a mnohasetletou tradicí jejich chovu, ale i veřejnoprávními předpisy odrážejícími především vývoj technologií s možným dopadem na chov včel. V soukromoprávních vztazích pak nabývají na významu dvě z vlastností včel, tou je především produkce medu a případně dalších člověkem užitkovatelných produktů a dále jejich obrana před případným nebezpečím v podobě vpíchnutí žihadel. Odrazem schopnosti včel vytvářet pro člověka hodnotné produkty je v právním řádu předně odpovědnost za škodu, je-li včelstvo zničeno či poškozeno. Citlivost včel na některé podněty z vnějšího prostředí je pak činí zranitelnými zvláště před některými látkami, což je korigováno úpravou jejich používání ustanoveními veřejného práva, jež tak odrážejí veřejný zájem na chovu včel, ale současně jsou i základem pro občanskoprávní nárok na náhradu škody. Včelí žihadla, nepříjemnosti související s jejich vbodnutím a obavy z tohoto plynoucí se pak odrážejí především prostřednictvím úpravy sousedských vztahů a popřípadě i úpravy týkající se předcházení vzniku škod. V tomto případě je ústředním bodem hledání rovnováhy mezi zájmy včelaře a společnosti jako celku na chovu včel a zájem souseda na poklidném užívání pozemku v blízkosti chovaných včel. Ač včelaři je k dispozici řada ustanovení k ochraně jím chovaných včel, jejichž dodržování může utvrzovat důsledným uplatňováním svého nároku na náhradu škody, musí si současně dát i pozor na to, aby chov včel realizoval způsobem, především tedy vhodným umístěním úlů, jež nebude přespříliš narušovat pokojné užívání pozemku jinými osobami.

Literature:

- Eliáš K. a kol. Občanský zákoník. Velký akademický komentář, 1. svazek. § 1- 487, Praha : Linde Praha a. s. Právnické a ekonomické nakladatelství, 2008. s. 1391.

- Fiala, J. a kol. Občanské právo hmotné. 3. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2002. s. 433
- Holub, M., Pokorný, M., Bičovský, J. Občan a vlastnictví v českém právním řádu. Praha: Linde, 2002. s. 335.
- Kindl, M., David, O. Úvod do práva životního prostředí. Plzeň: vydavatelství Aleš Čeněk s.r.o., 2005. s. 223.
- Knappová, M., Švestka, J., Dvořák J. a kol. Občanské právo hmotné. 4. vyd. Praha: ASPI, 2006. s. 612
- Rouček, F., Sedláček, J. Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému. Díl druhý (§§ 285-530). Reprint původního vydání. Praha : Codex Bohemia, 1998. s. 970.
- Spáčil, J. Ochrana vlastnictví a držby v občanském zákoníku. 2. vyd. Praha: C. H. Beck, 2005. s 253.
- Spáčil, J., Bičovský, J., Mareček, J., Wurstová, J. Sousedská práva, 5. aktualizované a doplněné vydání. Praha : Leges, 2010. s. 368
- Švestka J., Spáčil J., Škárová M., Hulmák, M. a kol.: Občanský zákoník. Komentář. § 1 – 459. 2. vyd. Praha : C. H. Beck, 2009, s. 1373.

Contact – email

135250@mail.muni.cz